

MİLLÎ MÜCADELE' DE AKÇAŞEHİR-İ BOLU VE KARASU

AKÇAŞEHİR-I BOLU AND KARASU in NATIONAL STRUGGLE

Prof.Dr. Enver KONUKÇU*

Millî Mücadele'de, sahillerde de önemli hareketlilikler görülmüştür. Doğudan batıya, Batum, Trabzon, Sinop, İnebolu ,Zonguldak, Bahr-ı Siyah veya Karadeniz Ereğlisi.. Yine İstanbul Boğazı'na doğru, sahildeki kasabalar da aynı şekilde, Akçaşehir, Karasu, Kefken, Şile ve Riva gibi yerleşim yerleri de aynı hareketlilikleri yaşamışlardır. Akçaşehir, Bolu Müstakil Sancağı'nın Karadeniz'deki iskelesidir. 1918 ve sonrasında nahiye, statüsünü korumakta olup, aynı sancağın Düzce kazası sınırları içinde kalmıştır. Nahiye, Orhan Gazi zamanında Türk hâkimiyetine girmiş ve sonraları Bolu Sancak Beylerince yönetilmiştir. Buranın diğer bir özelliği de eskiden olduğu gibi iskele durumunu koruması ve bunun aynı şekilde devam etmesidir. Zira, İstanbul, İzmit, Adapazarı ve Bolu çizgisinde yol güvenliğinin olmaması, merkez ile ticareti deniz yoluna kaydırılmıştır. Bu nedenle, yaz ve kış aylarında bazı olumsuz şartlara rağmen nakliye ve yol güvenliği daha emniyetle yapılmıştır.

XIX.yy'da, Kastamonu Vilâyeti ile Kocaeli'nin sınırı, Akçaşehir'in batısından geçmektedir. Kaynaklarını Bolu'nun kuzeyindeki dağlık ve ormanlık alandan alan Melen Nehri, büyükçe bir kavis çizerek, Efteni Gölüne girip-çıkarak kuzeye doğru akmakta ve Karadeniz'e her iki Vilâyet arasında sınır meydana getirerek dökülmektedir. Akçaşehir'in Ereğli ile sınırı da Alaplı Çayı olmaktadır. Güneyi ise kaza merkezi Düzce' dir. Orhan veya Çele Dağları her iki bölge arasında bir duvar vazifesi görmektedir. Kaplandede ve Heciz Dağı Karadeniz'e geçit vermekte ve böylece Akçaşehir iç kısım ile aynı zamanda kaza merkezi ile

* Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, 25240, Erzurum

irtibatı sağlamaktadır. II. Abdülhamid devri yöneticilerinden İsmail Kemal Bey, Bolu-Düzce Akçaşehir yoluna ayrı bir ehemmiyet vermiş, bu arada Melen akarsu boyunda orman ürünlerinin naklinin kolaylaştırılması için çalışmaları da başlatmıştı. Ancak, tayini nedeni ile bu proje istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir. Akçaşehir, Bolu tarihçilerinden Mehmet Zekâi Konrapa'nın da belirttiği gibi Babil Kulesi veya Nuh'un Gemisi'ne benziyordu.¹ Osmanlı-Rus Harplerinin neticesinde Akçaşehir'e de çok sayıda muhacir iskân edilmiştir. Abazalar, Gürcüler ve Doğu Karadenizliler manav adı verilen yerlilerle birlikte yeni köylerinde hayatlarını devam ettirmişlerdir. Ancak bu yerleşimler akarsu boyları ve genelde orman içlerine olmuştur.² Kafkasyalı Abaza kadın liderlerden Esmâ Hanım, XIX.yy batılı gezginlerince tanınmış ve bu araştırmacılar Esmâ Hanım hakkında övücü sözler kullanmışlardır.³ Gürcü adı verilen sahil yerleşimcileri ise Acara ve Çürüksu tarafından göç etmişlerdi. Bunların bir kısmı Melen Ağzında göze çarpmakta idiler.

XV.yy'dan itibaren diğer Akçaşehirlerden ayırmak için kasaba merkezine ve mülkî yapılanmaya Bolu ilâve edilip, belgelere de Akçaşehir-i Bolu diye geçmektedir. Akçaşehir, Karadeniz'e hakim bir mevkide göze çarpmaktadır. Kasaba, önceleri köy halinde ve Keremeddin'lilerin yerleşim alanı idi. Daha sonra iskelelere göre yeni yerleşmeler ile iki önemli çarşı oluşmuştur. Doğudaki kısmı Çuhalu'dur. Batıda, Melen Çayının Karadeniz'e döküldüğü yer ile Sakarya Nehri arasında, denize de yakın bir yerde göze çarpan Karasu , Kocaeli veya İzmid'in Kastamonu Vilâyeti ile doğudaki sınırına yakındı. "R" nin çoğu defa kullanılmaması nedeni ile İncirli, "İncilî"ye dönüşmüştü. 1918-1923'de balıkçılık, tarım ve nakliye olarak tanınmış nahiye idi. Adapazarı Kaymakamlığına bağlı olup, bir ara Bolu Livasına dâhil edilmesi düşünülmüştü.⁴ Halil Türkmen, Mutasarrıf olarak, Karasu'nun her türlü tehlikeden de korunmuş olacağını, raporunda ileri

¹ Bu husus Bolu salnamelerinde de özellikle vurgulanmıştır.

² Muhacirler, genelde, eski bölgelerindeki gibi uygun yerleri seçmişlerdir. Bunların kaçındıkları tek şey sivrisinekti. Halkın ısıtma dediği sıtma yaygındı.

³ Richard Leonhard, Paphlagonia'sında, ona geniş yer ayırmıştır. Von Diest de, Bolu'daki ziyaretinde Esmâ Hanım'dan söz etmiştir.

⁴ Halil Bey'in Hatıraları, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, No:142/23937, s.192.

sürmüştür.⁵ O sıralarda müdür olarak görev yapan da Bahadır Bey'di.⁶ Karasu ve Sakarya boylarında öncelikle Abaza-Laz sürtüşmesi vardı ve İpsiz Recep Çetesi ile Karasulu Kobaşlar arasında ciddi ve tehlikeli durumu yaratmışlardı. İpsiz Recep, aşağıda temas edileceği gibi, sadece Karasu ile sınırlı etkinlik göstermemiş, nüfuzu Kocaeli, Melenagzı, Akçaşehir, Alaplı ve Ereğli'ye kadar yayılmıştı. Ayrıca, Alaplı ile Ereğli ve Zonguldak taraflarında bazı Laz Çetleri de manen İpsiz Recep grubunun temsilcisi olarak göze çarpıyorlardı. Sakarya Nehri'nin boylarında veya çevresindeki Karasu köylerinde de Rumlara karşı İpsiz ve diğer çeteler faaliyette idiler. Kandıra-Karasu ve Adapazarı üçgeninde de bazı köylerde ortaya çıkan ermeni çeteleri de ciddi tehlikeler yaratmaktan çekinmiyorlardı. Yunanlıların Adapazarı ve Kandıra'yı ele geçirmelerinde, bu azınlık ve hristiyan çeteleri epeyce kan dökülmesine sebep olmuşlardır. Millî sıfatları taşıyan Laz oluşumları da zamanla bunları sindirmeye muvaffak olmuşlardır. Millîlere karşı olan bazı Abaza çeteleri, Yunanlılara destek vermiş ise de, sağduyu sahibi Abazalar da Ankara yanında ver almayı uygun görmüşlerdi.

MÜDÂFAA-I HUKÛK CEMİYETİ

Mondros Mütârekesi'nden hemen sonra yararlı ve zararlı cemiyetler önce İstanbul'da ortaya çıktı. Sonra, durum aleyhte geliştikçe, Anadolu'da da hızla kuruluş dönemine geçmiştir. İzmir'in, Yunan İşgaline marûz kalmasını takiben, Redd-i İlhak Cemiyeti Adapazarı ve nahiyelerinde de görülmeye başlandı. Bolu'da, Dr. Fuad (Umay)ın önderliğinde, kazalarda Müdâfaa-ı Hukûk Cemiyetleri kurulmaya başlandı. Hürriyet İ'tilâfcıların içlerinde pek yer almadığı Cemiyet, daha çok vatanseverler tarafından şekillendirilmiştir.⁷ Akçaşehir'deki Müdâfa'a-ı Hukûk Cemiyetinin kuruluşu karanlıktır. Ama Kuvây-ı Millîyeciler, Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum ve Sivas'taki etkinliklerini gördükçe Hey'et-i Temsiliye'nin buyruklarını da cemiyet olarak yerine getirdiler. 27 Aralık 1919'da, Sivas'taki Hey'et-i Temsiliye Ankara'ya geldi. Seçimler bittikten sonra, Bolu ile

⁵ Halil Türkmen, s. 191

⁶ Halil Türkmen s.203

⁷ M.Goloğlu, III. Meşrûtiyet, s. 306

Akçaşehir'i de temsil eden milletvekilleri, Meclis-i Meb'usan-ı Osmaniye'ye katıldılar. Akçaşehir Müdafaa-ı Hukûk Cemiyetinin ilk bilinen başkanı Ömer Lütfi Bey olup, kendisine maddî ve manevi destek sağlayan da Belediye Başkanı Mehmed Ali Bey'di. 1919 yılının son aylarında ve 1920'de, bölgedeki ayaklanmalara rağmen, Cemiyet bu defa sarîh şekilde Akçaşehir'i temsil etmiştir.⁸ Derdli Gazetesindeki Müdâfaa-ı Hukuk Cemiyetinin yapısı şöyledir : "Yazıcılardan Hacı Şakir, Mehmed Lütfi (Gören), Mehmed Ali (Turan) Mustafa Sadullah, Mustafa (Karadeniz), Uzun Ahmed (Özer), Seyyid Reis, İsmail Hakkı (Üçok), Ali Servet (Dönmez), Mehmed Necâti (Terzioğlu), Ahmed (Ahçıoğlu), Kanbur Ziya (Terzioğlu).. Cemiyet çeşitli sosyal sınıflarda mensup herkesin tanıdığı, saygı gösterdiği, güvenilir kişilerden meydana gelmekte idi. 7 Ekim 1920'deki bu tablo, kasabanın gelecekteki siyasi görünüşünün de temeli olmaktadır. Ömer Lütfi Bey, Belediye Başkanı olarak, her zaman, Cumhuriyet ve ilkelerine kanat gerenlerden olmuştur. Onun yolunu izleyen Belediye Başkanı Mehmed Ali'de, gelecek kuşaklara yerel idarelerde önder olabilmıştır.

Mudâfaa-ı Hukûk Cemiyeti'nin çekirdeğini teşkil eden lider kadronun yapısı, İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunan işgaline maruz kalması ile karşımıza çıkmaktadır. Akçaşehir Belediye Başkanı: Hüdaî Bey, eşraf-ı belde ve muteberan ile bir araya gelerek, İstanbul'da Sadâret makamına, 17 Mayıs 1919'da aşağıdaki telgrafi göndermiştir:

" Derâli'ye

17 Mayıs 1335 (1919)

Huzûr-ı Sâmi-i Cenab-ı Sadâret-i Uzmâ'ya

Anavatanımızdan ma'dûd bulunan İzmir ve mülhakatının Yunanistan'a ilhak edilmek işgâle başlandığı haber-i mü'ellimi bir kâbus-ı belâ gibi yetişerek kalblerimizi dil-hûn etti. Âlem-i beşeriyet nezdinde ma'lûm olduğu üzere İzmir ve mülhakatı Türklerin pek eski bir vatanı olmakla beraber, el-yevm dahi, nüfus-ı umûmisinin ekserisini Türkler teşkil etmektedir. Vatan-ı aslimiz olan kıymetdar İzmirimizin hiç bir hakk-ı sarîhi olmaksızın Yunan'a ilhakını kat'iyyen reddeder ve

⁸ Derdli , 7 Teşrin-i Evvel 1336 s.1

bu uğurda Hükümet-i Seniyye'mizce sadır olacak her türlü teşebbüsât-ı hak-güyanenin husûli için ne yolda bir cevap edilmesi lazımsa, icrasına kemâl-i nâiliyet için beklemekte bulunduğumuzu fevkalâde bir galeyanla Daire-i Belediye Meydanında içtimâ eden binlerce ahâli nâmına arz eyleriz.. Ferman..."⁹

Bu telgrafta adı görülenler de; Mehmed Ziya, Hacı Ömer, Mehmed Vâsıf, Mustafa Ragıb, Ali Servet, Ömer Lütfi, Ali Faik, Hasan, Osman, Ahmed, Mehmed Niyâzi, Bekir Hakkı, Yunus, Mehmed Recai, İsmail ve Hakkı Beylerdi. Burada ilgi çeken hususlardan biri de, İttihadcılar isim olarak yer alamazken, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan, Akçaşehir Şube Başkanlığı yapan Mehmed Selâhaddin görülmektedir.¹⁰

Akçaşehir'de, Büyük Harbin bitiminden sonra, Mutasarrıflık ve dolayısıyla Düzce'de, Akçaşehir'de, fırka (parti) mücâdelesini daha da kızıştırmıştır. Özellikle Enver-Talât ve Cemal Paşa'ların yurdu terk etmesi ile İttihad ve Terakki'nin yıldızı ve gücü yok olmaya yüz tutmuşken, meydanı boş bulan Hürriyet ve İtilâfcılar kendilerini göstermeye başlamışlardır. Akçaşehir, küçük bir yerleşim yeri olduğundan, fırka/parti kavgası o kadar kırıncı değildi. Akçaşehir'in saygın kimselerinden olan Mehmed Selâhaddin, olgun kişiliği ile karşı partinin vakti ile yaptığı nüfuz mücâdelesine kendisini kaptırmamıştır. Halbuki, Düzce'deki Hürriyet ve İtilâfcılar, kaza merkezindeki fırka kamplaşmasını istedikleri gibi yönlendirmişlerdir. Hatta, ayaklanma günlerinde, hayatlarını tehlikede gören Hüseyin Remzi Bey ve yakın dostu, Düzce yöresinde, dinî bilgileri ile yakından tanınan Müftü Mehmed Sıdkı Efendiler, rakiplerinin elinden Akçaşehir'e sığınmakla kurtulmuşlardı.

Akçaşehirli Mehmed Arif Bey de eğilim olarak İttihad ve Terakki'ci idi. Düzce'de, Bolu'da ve İstanbul'da yakın dostları vardı. 1919 yılı başlarında, İttihad karşıtlığı fırtınasından en az etkilenen şahsiyet olmuştu.

KARASU'NUN PROTESTOSU

⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.VRK.830/70, Haluk Selvi, İşgal ve Protesto, İstanbul 2007 s. 299

¹⁰ Haluk Selvi, İşgal ve Protesto, s. 299

İzmir'in İşgali ve Yunan oldu bittisine karşı, İzmit Mutasarrıflığı ve Adapazarı'nın nahiyesi, Karadeniz'in şirin beldesi Karasu da 19 Mayıs 1919'da, telgraf ile İstanbul'da, Makam-ı Sadâret-i Uzmaya "*protesto telgrafi*" göndermişti. Karasulular adına bu tarihi görevi Belediye Başkanı Ahmed Bey üstlenmişti. "Karasu Nahiyesi Umûm Ahâlisi Nâmına" düzenlenen telgraf metni oldukça ilgi çekici idi:

"Mütârekenâmenin VII. Maddesine muhalif olarak, İzmir'in Yunan askeri tarafından işgal edilmesi Kuvây-ı İ'tilâfiye'nin adaletine kat'iyen muvafık görmeyen Nahiyemiz ahâlisi âzim galeyân ve heyecan içerisinde, 19 Mayıs 1919 günü Hükümet Dairesi önünde toplanarak, 10.000 kişilik bir miting ahd ederek, bunu şiddetle protesto ettiler. Anadolu'nun herhangi bir noktası Yunan işgal-i askerisine verilecek olursa, biz, manen ve bedenen her türlü fedakârlığı icraya ahd-ü peyman etmek sureti ile kanlarımızın son damlasını akıtarak, Kartacalıların şân ve şerefle ölmeye cesaret ile yaklaşmayı tercih ediyoruz. Hissiyat-ı İslâmiyenin teskin ettirilmesi için galeyân ile hâl-i faaliyete gelmiş olan İslâm milletlerinin bu gün son bir sözü olmak üzere işbu Protesto'muzun hüsn-i kabulü lâzımdır. Millet-i İslâmiye ayaktadır. Hükümet-i metbu'alarımızı keyfiyetten haberdar etmenizi rica ederiz.."11

Metinden de görüleceği gibi, Karasulular, büyük bir miting gerçekleştirdiler. İ'tilâf Devletleri, yâni İngiltere ve Fransa işgale göz yummuşlardır. Bu Mondros Mütârekesi'nin VII. Maddesine aykırı görülmüştür. İ'tilâf kuvvetleri böylece adaletsiz bir tavır takınmıştır. Yunan oldu bittisine karşı hemen, yani 19 Mayıs 1919'da, M.Kemal Paşa'nın da Samsun'a ayak bastığı sırada, Karasulular, Hükümet önündeki alanda bir araya gelmişler, miting tertiplemişlerdir. Protesto olayını gerçekleştirdiler. Sadece İzmir değil, Anadolu'nun diğer yerleri de bu işgale marûz kalır ise biz Karasulular olarak her türlü fedakarlığı yapmaya hazırız. Kartacalılar gibi kanımızın son damlasına kadar mücâdele edeceğiz. İslamların duygularının bastırılması gerekmektedir. Son olarak

¹¹ BOA, Bâb-ı Âli Evrak Odası, Sâdaret Evrakı Kalemî Tasnifi (A.VRK) 831/55. Haluk Selvi, İşgal ve Protesto, s. 361

şunu belirtmeyi lüzumlu görüyoruz. Protestomuz dikkate alınmalıdır. Millet-i İslamiye gibi Karasu Nahiyemiz de ayaktadır. Hükümetimizi de durumdan haberdar edilmesini istemekteyiz denilmiştir.

Karasu Belediye Başkanı Ahmed Bey, burada İslâm Milletlerine temas ederken, aynı manevi güç için de İtilâf Devletlerine ve dolayısıyla Yunanlılara , Kartaca Savunmasını hatırlatmaktadır. Bilindiği gibi Kartaca, Kuzey Afrika'da, Tunus'da ortaya çıkmış bir devlettir. Kralları Hannibal önderliğinde Romalılara karşı çıkmış, ama bu direniş kanlı bir şekilde kırılmıştır. Bu olaylar M.Ö 264-146'da aşamalı olarak cereyan etmiştir. Kartaca tarihinde en büyük kırama maruz kaldı. Krallığın tarihi başkenti harap edilerek, sürülerek tarla hâline getirilmiştir.

BİNBAŞI RÜŞDİ BEY

Adapazarı'nın Karasu ve Koca Ali bölgeleri bir çok değerli devlet adamları yetiştirmiştir. Bunlardan biri de, hayatı gereği kadar bilinmeyen Karasulu, Kobaşlı veya şimdiki adı ile Selâhiye'li Binbaşı Rüşdi Beydir. Abaza kökenli Kobaşlar ailesindedir. TBMM nin 9 Mayıs 1920 gizli oturumda, Başbakan M.Kemal, Milletvekillerine verdiği bilgide "... Rüşdi Bey nâmında bir zât, ki eskiden Bursa'dan firar etmiş bir zattır, Jandarma Binbaşısı Ereğli'den Kastamonu'ya verilen bir telgrafta, bu Rüşdi Bey'in 500 kişilik bir kuvvetle Sakarya Nehri civarında Melen denilen bir yerde emre amâde olduğunu ve talimat beklediğini bildiriyordu. Fakat, biz daima şüpheli baktığımız için birden emir ve talimat vermedik. Daha ziyâde tahkikat yapıyoruz..."

Binbaşı Rüşdi Bey, Mütâreke sonrası köşesine çekilmiş ve günlerini kardeşleri ve akrabaları ile birlikte Koca Ali'nin Kobaş Köyü'nde geçiriyordu.

Gençliğinde, Jandarma teğmeni olarak Düzce'de bulunmuştu, kendisini olağan üstü bir şekilde sevdirmişti. Bir ara tayini içinde, bu nedenle Düzeliler kendisine destek vermişlerdi. Üntü sadece Düzce veya Adapazarı ile sınırlanmış değildi. Aydın'daki Çakırcalı Mehmed Efe takibinde de bulunmuş ve sonuç alınmasında önemli rol oynamıştı. Yıllar sonra Çakırcalı konusunda bir roman kaleme alan meşhur yazarlarımızdan Yaşar Kemal'e lüzum gördüğünden mektupla aydınlatarak, bilinmeyen yönleri ile açıklamada bulunmuştu.

Gizli oturumda, söz alan, Bursa Milletvekili Emin Bey, kendisini tanıyordu. M.Kemal'in "*fırar*" konusundaki düşüncesini ve bunu ifade etmesini, "*şayan-ı itimad*" kişi olarak tanıdığını söyleyerek, o andaki durumu hakkındaki anlık görüşlerin doğru olarak iadesini sağlamıştır.

Temmuz ve Ağustos aylarında beliren Nuhviran hadisesi nedeni ile "bir Abaza olarak" yer almadığı gibi tanıdığı ileri gelenleri de Ankara lehinde uyarmıştır. M.Kemal, bu olumlu gelişmeler üzerinedir ki, tekrar Jandarma Kumandanlığı'na dönmesini sağlamıştır. Derdli gazetesinin haberine göre, bu tayin, Ağustos 1920 sonlarında gerçekleştirmiştir.

"Bolu Jandarma Kumandanlığı'na tayin buyurulmuş olan Binbaşı Rüşdi Beyefendi, 21 Ağustos 1920 Cumartesi günü Bolu'ya muvasalât ve vazifeye mübaşeret eylemişlerdir."

Rüşdi Bey, 1920 sonlarında, Bolu Jandarma Tabur Komutanı'dır. Şubat ve Mart 1921'de, Mülkiye Müfettişi Talât Bey, bu nedenle Bolu Mutasarrıfı Halil Bey'in de uygun görmesi ile Bolu'da soruşturma geçirmiştir.

21 Mayıs 1921'de, Dahiliye Vekili Niğde Milletvekili Âta Bey'in "Biraderleri ile biraderzâdelerinin Lazlar tarafından öldürülmesi nedeni ile tarafsızlığında zorlanacağı öngörülerek, değiştirilmesi" istenmiştir.

Rüşdi Beyin kardeşi Osman da kendisi gibi değerli bir kişi idi. O, Kurayı Millî'ye içinde yeni bir bölgesel güç oluşturarak Gümüşova, Karasu ve Caferiye'den derlenen gönüllülere kumanda etmeye hazırlanıyordu. Diğer kardeşi Süleyman Bey de aynı yolda çalışmalar yapıyordu. Son duruma göre, Cemal, Mülazım Düzceli Çerkes Mahmud, son gruba da Ali Bey, kuvvet reisleri olarak belirlenmişti. Bunların komutası da temas edildiği gibi Osman olacaktı. 23 Şubat 1921'de, Bolu Mutasarrıfı Halil (Türkmen) Rüşdi Bey'i yakından tanıyan biri olarak soruşturma kapsamında bazı önemli noktalara temas etmektedir.

" Rüşdi Bey, Kuvâyı Millîye'nin ilk an teşekkülünde, başlı başına bir mevcûdiyet ile Sakarya havâlisinde icra-ı faaliyet etmiş bir şahsiyettir. Mîr-i mumaileyhin kıymetdar hizmetlerini herkesten evvel Garb Ordusu Kumandanı Ali Fuad Paşa ile XXIV.Tümen Kumandanı Âtîf Bey teslim ederler. Rüşdi Bey;

Abazaları maksad-ı müşterek ve umûmi bir isale etmek uğrunda hayatını bile tehlikeye koymaktan ve hatta bir aralık Abazalara gayz ve nefretini celbetmekten çekinmemiştir. Abazalardan fesat ve tahrikatı ile en çok marifet kesb etmiş Edik Bey ile Limandereli Harun'u sekiz nefer refikleri ile imha etmek ve bu suretle Abazalığı lekedar eden şahsiyetlerden kurtarmak için bütün varlığı ile çalışmıştır. Abazalık-Lazlık davasını ileriye sürerek, bulanınca suda balık avlamak ve bu suretle bu namuslu askerin mazisini telvis etmek isteyen kimseler bu faaliyet mecburesini ihtimal ki bilmezler veya bildikleri hâlde li-maksadı ve li-menfaaten inkâr ederler. Fakat, ben, Livanın âmiri mes'ulü sıfatı ile isyân-ı âhirin münhasıran bu arkadaşın mesai-i namuskâranesi ile teskin edilmiş olduğunu itiraf etmeği mukaddes bir vazife bilirim.”

Karasu'daki Rumlar, Abaza Edik ve Limandereli Harun bu sebeple bir şey yapamamışlar, sonunda yörede tutunamayacaklarını anlayarak İzmit'e firar etmişlerdi. Bu olaylar 23-24 Eylül 1920'de Binbaşı Rüşdi Bey'in telgrafı ve Bolu Mutasarrıfı Halil Bey'in evrakı içinde göze çarpmaktadır.

Sonuçta, Bolu'da görevli Kasap Osman, bu bölgelerde el altında bazı oyunlara girişmişti. Çünkü, Bolu Jandarma Komutanı Binbaşı Rüşdi Bey ile nüfuz mücadelesi vermek istemişti. El altından İpsiz Receb ve Lazlarını Rüşdi Bey ailesi üzerine de süren o idi. Osman, Süleyman, onların oğulları Turhan, Tayyar, Şevket ve Hacı Kâmil Beylerin, İpsiz Receb ile çatışmasında aileden bazı kayıplar da verilmişti. Bu olaya mahalli olarak "İncirli/İncili veya Karasu faciası" denilmiştir. Düzce'deki Kolordu Komutanı Kâzım (Özalp)'da durumdan haberdar edilmiştir.¹²

İPSİZ RECEB KUVAY-I MİLLÎYESİ

Millî Mücâdele'de, Batı Karedeniz'de Boğazdan Karadeniz Ereğlisine kadar, sahilde çetesi ile etkin olan kişilerden başta geleni Rizeli Receb Reis'tir.

¹² Halil Beyin Hatıraları, TİTE Arşivi no:142/23937, s. 187-188, Derdli no:21, 23 Ağustos 1336 s.1 Yaşar Kemal,Çakırcalı Efe, İstanbul 1972, T.M. Göztepe, Çakırcalı-Ahmed Anzavur olayına temas etmiştir. Şerif Güralp de, Çakırcalı olayını Veli Efendi Koşu yerinde iken Ahmed Anzavur'dan dinlemiştir. Bkz: İstiklâl Savaşının İcyüzü ,s.20; Ş. Terim, Kafkas Tarihinde Abhazlar ve Çerkezlik Mevhumu, s. 231-236 TBMM GCZ, 1336-1337, 1,s. 24

Ama o daha çok "İpsiz" diye tanınmıştır. Mütâreke sonrası yerleştiği Karasu'nun Yeni Mahallesi'nde denize yakın ve Sakarya'nın sağında kalan yerde ailesi ile yaşamakta idi. Aslen Rizeli Abdullah Emir Ali Oğullarındandı. O zamanki Trabzon Vilayeti'ne bağlı Lâzistan Rize sancağında dünyaya gelmişti. 1892'de doğan çocuğa aile geleneğine uygun olarak Receb denilmiştir. Delikanlılık döneminde, deniz korsanlığı yolunu tercih etmiş ve ilerleyen yaşlarında "*emice*" veya "*ipsiz*" diye tanınmıştır. Daha sonra, Sakarya Ağzı'na, kendisinin seçtiği bir yere yerleşmiş ve yine deniz faaliyetlerini gittikçe artan maiyeti ile devam ettirmiştir. Yerinde bir kullanış ise Boğaz'dan Karadeniz Ereğli'sine kadar bütün sahilde hakimdi. Karasuluların da ricası ile Kuvây-ı Milliye saflarına katılmış ve kendi bölgesinde faaliyet göstermiştir. Karasu, Akçaşehir ve Ereğli sahilinde diğer çetelerin kendi başlarına çalışmasına engel olmuş, dehalet edenleri de kendi buyruğuna almıştır. Ama hâkimiyet mücadelesi rüzgârına kendisini kaptırmış, Abaza-Laz çekişmesine karışmıştır. Adamları bu nedenle bazı Abazaları ortadan kaldırmış ve sonra köşesine çekilmiştir. Rüşdi Bey olayı nedeni ile de Ankara, olup bitenleri tahkik ile, Reis'in Bolu Mutasarrıfı Halil (Türkmen) tarafından nasihat yollu uyarılmasına karar verilmiştir. Bu arada hiç yeri ve zamanı değilken Akçaşehir Gümrüğü'ndeki mallar ve kumaş gasbını yaptırmış, bundan dolayı da yine uyarılması için Bolu Mutasarrıfının da katıldığı Akçaşehir'in batısında, Melen ile Karasu arasında kalan sahile yakın Koca Ali'de, görüşme yapılarak, Reisin yaptıklarına pişman olarak, malları iadesi kararlaştırılmıştı. Millî Mücâdele'nin diğer dönemlerinde, yasa harici işlere de artık son verilmiştir. Daha sonra da Karasu'daki köşesine çekilerek 1928'e kadar yaşamıştır. İpsiz Receb'in mücâdele sırasında maiyetindeki kişiler de Altinkanoğlu Mehmed, Ekşioğullarından Murad, İbrahim ve Mehmed, Kör Rıfat, Evza, Osman (Kurtuluş), Şerif (Kaçaran), Mustafa Uzun, Kaşkı'nın İbrahim, Mustafa Çavuş, Salih Çavuş, Hordoloşoğlu Mustafa, Kemeñeci Kâzım, İslâm, İsmail, Âğa'nın Şevki, Nargileci Ömer, Hamza (Receb Reis'in yeğeni) Kansız Ali, Efendinin Zekeriya, Tafulî Hamdi, İbrahim (Gürdal), Kör Bilâl, Parmaksız Ahmed, Yazıcının Ali, Çekmişin Emin, Musaoğlu Perhad Reis, Hemşinli

Hoca Necati, Öznik Hüsnü, Kandemirin Mehmed, Deli Mahmud, Dedeoğlu Saîd, Pilehozlu Hamza idi.

Trabzonlu Doktor Yüzbaşı Raik ve hanımı da aynı Kuvây-ı Millîyenin içinde idi. Hemşinli Hoca Necâti, Lazistan Milletvekili olup, daha önce de Erzurum Kongresi'ne katılmıştı. Düzce hadiseleri üzerine Karadenizlileri teşkilâtlandırmak için bölgeye gelmiş, Sakarya taraflarında Orhan Gazi Müfrezesini kurmuştu.

Yunanlıların Sakarya'nın batısındaki faaliyetleri ve işgalleri üzerine Ermeni ve Rum çeteler gemi azıya aldıklarında, bölgede bunların yegâne rakibi İpsiz Receb idi. Bununla da kalmayan Receb Reis, Manisa Tümeninin İnönü taraflarına sarkmasını engellemiş ve bir destan yaratmıştır. Ayrıca, Karasu'dan ve Akçaşehir'den bir süre uzak kalmış, bir kısım karşı asi Abazalara karşı amansız bir mücadele vermiş ve onları sindirmiştir. Onun, Ankara'nın emri ile Sakarya Savaşı sırasında, cephede yer alması da zaman zaman belgelerde ve basında yer almıştır. Daha sonra Karasu'ya dönen Receb Reis, son yıllarını burada geçirmiştir. Karıştığı birçok mücadelede her zaman alnının akı ile çıkmış ve otoritesini göstermiştir. Onun çarpışmaları, Kefken-Ereğli sahilinde, Akçaşehirde her zaman dile getirilmiştir. Hayatına dair birçok eser yayınlanmıştır. Yakın zamanlarda dizi film olarak da Türk seyircisinin ilgisini üzerinde toplamıştır. 1925'de, kendisine TBMM tarafından İstiklâl Madalyası verilmiştir. Meclisin oturumunda Mayıs 1924'de, Bursa'dan Miralay Osman Bey'in teklifi ile madalya konusu hayata geçirilmiştir. O'nun, devletten karşılıksız olarak tek kabul ettiği şey bu “*madalya*” olmuştur. Çünkü Karadeniz uşağının tek düşüncesi “vatan bizim canımız, feda olsun kanımız” ilkeli sözleri idi. 1928'de Karasu'da hayata veda etti. Ulu Cami yanındaki mezarlıkta toprağa verildi. Sonraları, İstiklâl Savaşı'nda ve vatanın kurtarılmasında gösterdiği gayretler nedeni ile bir de anıt dikilmiştir.¹³

BEŞ MART 1920 TELGRAFI

¹³ İhsan Birinci, Millî Mücadele için Kurulan Çeteler: Vatan Bizim Canımız, Hayat Tarih Mecmuası, Sayı:10 (Kasım 1971) s.56; Halil Türkmen, Hatırat, s. 154-170; S. Kazmaz, Millî Macâdele'de İpsiz Recep ve Rize Gönüllüleri Ankara 1996, Yazara göre, İpsiz Receb'in cenazesi Yeni Mahalle'den Jandarma Komutanı Memduh Bey ve yakınları tarafından kaldırılmıştır.

Milne Hattı'nın 'Bozdağlarda Türkler aleyhine bozulması üzerine İstanbul'da ciddî problemleri de beraberinde getirdi. Sadrazam Ali Rıza Paşa, görevinden istifa etti. Padişah'tan sonra ülkenin ikinci derecede sorumlusu olan Sadrazam'ın görevini bırakması, Ankara tarafından da ilgi ve endişe ile izleniyordu. Damad Ferid Paşa'nın yeniden işbaşına getirilmesi, başkent ile Ankara'nın köprüleri atması anlamına geliyordu. Bu arada Salih Paşa'nın bu vazifeye atanacağına dair İstanbul Gazetelerinde haberler yayılmaya başladı. M.Kemal, Amasya'da karşı karşıya görüştüğü Salih Paşa ile Ali Rıza Paşa gibi daha iyi ilişkileri sürdürebileceği düşüncesinde idi. Bu nedenle, Anadolu'da gerekli kamuoyunu temin etmek ve Salih Paşa lehinde harekete geçilmesine dair çalışmalar başlatıldı. Müdâfaa-ı Hukûk Cemiyetlerine gönderilen Ankara çıkışlı telgraflarda, iş başına gelecek Hükümetin ve Sadrazamın millî çıkarlara uygun hareket etmesi öneriliyordu. Bolu Mutasarrıflığı da, bu görüşe uygun olarak kazaları ile İstanbul'a, Mart 1920'nin ilk haftasında telgraflar ilettiler. Bu kazalara bağlı bazı nahiyeler de çağrıya uydular. Akçaşehir Nahiyesinden Belediye Başkanı ve ileri gelenler, şu telgrafı Sâdâret'e gönderdiler. Ki, Meclis-i Meb'usan-ı Osmani oturumunda okunmuş ve bilgi sahibi olunmuştur:¹⁴

Telgraf metni şöyledir:

Fırka-i Muhalife'nin ihtirasât-ı hasîselerinden doğan bir çetenin tertîb gerdesi olarak Düvel-i İ'tilâfiye'nin haksız yere tazyiki üzerine kabinenin sükûtu haberi efkâr-ı umûmiye-i millette bir heyecan daha uyandırmıştır. Müstafi kabineye itimâd-ı umûmi yoksa vicdân-ı milliyi temin ve menâfi-i mülk ve millete hâdim bir kabinenin mevki-i iktidara celbine delalet buyurmalarını heyet-i muhteremelerinden istirham eyleriz. 5 Mart 1336.

Müdafaâ-i Hukûk Reisi

Akçaşehir Ahâlisi Namına Belediye Reisi

Ömer Lütfi

Mehmed Ali

AKÇAŞEHİRLİ MEHMED ÂRİF BEY

¹⁴ Meclis-i Meb'usan-ı Osmanî Zabıt Ceridesi, 1336, s.258.

Akçaşehir ve Bolu bölgesinde ticari hayatı ile ön plana çıkanlardan en önemlisi Mehmed Ârif Bey'dir. Doğu Karadeniz'den Rus istilâsı nedeni ile Akçaşehir'e göçen bir aileye mensuptur. İttihad ve Terakki döneminde yıldızı parlayan Mehmed Ârif Bey, Millî Mücadele ve Cumhuriyette de eşraf-ı beldeden idi. önceleri Orman ürünlerinin pazarlanması ile göze çarpan Mehmed Ârif Bey, meşe ormanlarını da işleterek, Avrupa ve sair yerlerde iyi bir pazara sahip olan fıçı imalâtından da hayli para kazanmıştır. Çok sayıda orman arabasına sahipti ve bunları Büyük Savaş nedeni ile devletin emrine vermekten hiç çekinmemiştir. Bu nedenle, Mutasarrıflık ve İstanbul piyasasında haklı bir şöhrete sahipti. Mütareke sonrası da Bolu ve Düzce de, Akçaşehir'de şosenin açık tutulması için para yardımlarında bulunmuş, mevsim başlarında bu yolları tehdit eden meşhur sellere karşı devletin ve halkının yanında olmuştur. Üç Köprü, Küçük ve Büyük Melen Köprülerinin ve aradaki dereler üzerindeki ağaçtan mamûl geçişlerinde onun maddi yardımları ile trafiğe açık tutulduğu Bolu ve Derdli gazetelerinin sütunlarında görmek mümkündür. Mehmed Ârif Bey, devlet yanlısı bir tutum ile hemşehrilerinin görüşlerini paylaşmış ve her iki Düzce Bolu ayaklanmalarında, Ankara'nın yanında ve M.Kemal'i destekleyen politik görüş sahibi idi. Akçaşehir ve Düzce'deki yakınları ile de mevcut siyasi ve idari dalgalanmalara karşı kendi nüfuzunu ortaya koyabilmiştir. Düzce ayaklanmasının lideri durumundaki Sefer Bey ile de ailevi ilişkileri vardı. Sefer Bey'in eniştesi Çilimlili Mehmed Ağa/Bey, Mehmed Ârif Bey'in akranı ve yakını idi. Bu da evlilik yolu ile gerçekleştirmiştir. Kuyumcu Ali Bey'in ailesinin de kendisi ile yakın alâkası vardı. Sonraları alacağı Madenci soyadı da O'nun diğer önemli ticari etkinliğini ortaya koymaktadır. Ereğli'deki maden ocağı meselesi, Cumhuriyet'in ilk münakaşalı ortamında kamuoyunu meşgul etmiştir.¹⁵ Bu yüzden İstanbul basınında, dolaylı olarak da, arkasındaki kalem sahipleri Mehmed Ârif Bey'e cephe almışlardır. Doğruluk ilkesini terk etmeyen Mehmed Ârif Bey, neşrettiği iki risale ile karşıtlarına cevap vermiş ve kamuoyunu da aydınlatmıştır. Daha sonra tütüncülük işini de ticari

¹⁵ E.Konukçu, Düzce'deki Trabzon ve Rize'liler (1919-1923), Karadeniz Tarihi Sempozyumu-Mayıs 2005, Trabzon 2007 s. 877-884

olarak yönlendiren Mehmed Ârif Bey, bu kolda da başarılı bir iş adamı olarak tanınmıştır.¹⁶

BİNBAŞI HAYRİ VE MAİYETİNİN SAKLANMASI VE DÜZCE'DE İDAMLARI

Bolu'daki asilerin Kuvây-ı Millîye'ye dolayısıyla TBMM kuvvetlerine karşı ayaklanmasını organize edenlerden en önemli askeri grup, İstanbul'un Nisan 1920'de görevlendirdiği Binbaşı Hayri idi. Bunlar Ankara Hey'et-i Nasiha'sının Düzce'ye Gerede'den sevk edilmesi ve göz altı günlerinin başladığı bir sırada Düzce'ye gelmişlerdi. Hüsrev Gerede "Bu sıralarda İstanbul'dan subaylar geleceği söylentileri de çıkmıştı. Gerçekten bir gün Hapishane'nin önünde yaylı arabaların durduğunu ve içinden Kurmay Binbaşı Hayri'nin ve bir kaç subayın indiğini gördük. Hayri ve vakti ile Edirne'de II. Ordu Hamidiye Alayı'ndan emekli edilmiş ve tanıdık bir kaç subayı gördüm. Osmanlı Ordusundan tanıştığım Kurmay Binbaşı Hayri, isyan cephesine gitmeden Hapishaneye beni görmeye geldi. Kendisine yükseköğrenim görmüş bir Türk kurmay subayı olarak, böyle bir görevi nasıl üstlendiğine şaşırığımı söyledim. Güvenliği sağlamak için geldiğini söyleyerek, ulusal konular üzerinde tartışmaktan kaçındı. Düzce, Bolu yöresinin kendi yönetimlerinde kalması ve Kuvây-ı Millîye'nin de bulunduğu yerlere egemen olması üzerine bir antlaşma yapılması için M.Kemal Paşa ile kendisi arasında aracılık yapmamı önermek gibi bir saçmalıkta bulundu. Hırsının her türlü yurt ve ulus duygularından üstün olduğu görülen bu adamla daha fazla konuşmayı gereksiz gördüm" demekte, takiben de, onunla bulunanlar hakkında bilgi vererek, bunların cepheye teşkilat yapmak için gittiklerine temas etmektedir. Binbaşı Hayri'nin ümitleri, Bolu'ya gittiğinde suya düştü. Zira, başıbozuk asiler ile düzenli kuvvete dayalı bir sistemin oluşturamayacağını daha ilk nazarda anlamıştı.¹⁷

¹⁶ Mehmed Ârif, 63 Numrolu Ocak Davasının İçyüzü, İstanbul 1341; M.Ârif, 63 Numrolu Ocak Hakkında Mahkeme-i Temyiz Ceza Dairesi Riyâset-i Celilesi'ne Layiha-ı Temyizdir, İstanbul 1927

¹⁷ Hapishane, Hükümet Konağı'nın bitişiğinde ve güney tarafında idi. Bkz: Hüsrev Geredenin Anıları: Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler, hzl: S: Önal, İstanbul 2002 s. 198

Mutasarrıf Ali Osman gibi, Bolu Hilafetçileri ve Kurmay Binbaşı Hayri, Ankara'nın talimatı ile Mudurnu'ya gelmiş ve Bulanık'da, Âbâd Dağları üzerinde isyancılara cephe açmış bulunan Refet (Bele) karşısında varlık gösteremediler. Tam bu sıralarda, 20-22 Mayıs 1920'de Düzcelilerin lideri durumunda Sefer, Âbâd Cephesi'ne gelmiş, beraberindeki Hüsrev Bey aracılığı ile Bulanık'da Düzce-Ankara sözleşmesini hayata geçirmişti. Binbaşı Hayri ve beraberindekiler, Mutasarrıf gibi Cepheden ayrılarak çaresiz halde Bolu'ya sığınmışlardı. Refet ve Çerkez Edhem'in ayaklanma bölgesi Düzce ve Bolu'yu kısaç altına almaya başlamasından az önce de Binbaşı Hayri ve adamları perişan bir halde hayatlarını kurtarmaya çalışıyorlardı. Son durumda, İstanbul yolu kapanmıştı. XX.K.0.K'nı Mirliya Ali Fuad Paşa ve maiyetindeki Kuvây-ı Seyyâre Adapazarı'nı ele geçirerek, yolu kesmişlerdi. Binbaşı Hayri ve yanındakiler için tek bir yol kalıyordu. O da, Düzce'ye Edhem'den önce ulaşip, Üskübi yolu ile Akçaşehir'e, sahile ulaşmak idi. Böylece İstanbul'a firarı gerçekleşebilecekti. İlerlemekte olan kritik zaman onlar için çok önemli idi. Hemen Bolu'dan ayrılma kararı verildi. Alpagut Köyünde, öğretmen Mehmed Zekâi grubu ile karşılaşıldı. Düzce veya Gerede'ye gidilmesi plânlanmıştı. Ancak, Alpagutluların saldırısına ramak kalmış iken şans eseri hayatlarını kurtarabildiler. Daha sonra birleşen kabile Bolu'nun kuzeyindeki Ağaççılar ve Pirahmedler yaylaları yolu ile Düzce'ye doğru yöneldiler. Yol olmadığı için Ayıngacıların kullandığı patikalar takip edildi. Bolu ve Sünnice Dağlarının meydana getirdiği vadiyi takiben Düzce Ovasının doğudaki başlangıcı olan Dip denilen Darıyeri'ne inildi. Sağır bir ermeni kahvecinin çaylarını içtikten sonra Hanlar'ı da arkada bırakarak, Düzce kasabasına dahil oldular. Çerkez Edhem henüz Düzce harekâtına başlamamıştı. Düzce'de kalmaktan vazgeçen Hayri Bey ve maiyeti Melen'i aşarak Üskübi'ye hareket ettiler. Kabalak köyü sonrası Heciz'e kadar korku içinde ilerlediler. Bu arızalı bölgeyi de aşarak, Karadeniz sahilindeki Akçaşehir'in Osmaniye Mahallesinden Kızlar Camii'nin bulunduğu asıl kasaba merkezine ulaştılar. Bu esnada nahiyenin merkezi olan Düzce'de Çerkez Edhem duruma hakim olmuştu. Sabaha karşı Üskübi ve dolaylarında Akçaşehir kontrol altına alınmıştı. Bolu Mutasarrıfı firari Ali Osman ve yanındaki Bolulu bir eski subay da kolayını bularak kaçma ve İstanbul'a sığınma imkânı bulabildiler. Binbaşı

Hayri ise bu fırsatı iyi kullanamadı. Gece vakti kayığa binerken Akçaşehirli tarafından tanınarak yakalandı. Sonra Düzce'ye yollandılar ve Divân-ı Harb tarafından yapılan muhakemesinde idama mahkum edildi ve hüküm hemen infaz edildi.¹⁸

BOLU MUTASARRIFI HALİL BEY'İN KOCAELİ TOPLANTISI (1920-1921)

Halil Bey, Nazım Bey'in kısa vekâleti sonrasında Bolu'ya gelerek, Mutasarrıflık makamına oturmuştu. Bu sırada, II. Ayaklanma Ankara'nın talimatı ile ilki kadar tehlike arz etmeden bastırılmıştı. Halil Bey'in Düzce'deki Kaymakam Vekili Sarı Efe idi. Yzb. Edib diye tanınan bu Kuvây-ı Milliyeci, aynı zamanda Kuvva-i Tedbiye Kumandanıdır. Faaliyet sahası Hendek, Düzce Akçaşehir ve Alaplı dolayları idi.

Bu sırada, Halil Bey'in "İpsiz Recep Meselesi" adını verdiği bazı tatsız hadiseler meydana gelmişti. Akçaşehir'de Düzcelilere ait mallara zorla el konulması Mutasarrıf Halil Bey'i harekete geçirdi. Yzb. Edib Bey, İpsiz Recep, Kastamonu ve Bolu Havalisi Kumandanı Mirliya (Tuğgeneral Muhiddin), Dâhiliye Vekili Adnan Bey arasında 15 Kasım 1920-27 Ocak 1921 tarihlerinde tel görüşmeleri yapılmıştır. Her iki tarihi içine alan hâdiseler özetle şöyledir; "İpsiz Recep, Deniz Müfrezesi Kumandanlığı görevindedir. Adapazarı Kazası, Karasu Nahiyesinin merkezi İncirli'de oturmaktadır. Sakarya'nın her iki yakasında etkin durumdadır. Bununla da kalmamış, Bolu ve Zonguldak'ta da hakimiyet kurmaya çalışmıştır. Bunu önlemek için Karasu'nun Düzce Kazasına bağlanması kararlaştırıldı. Dâhiliye Vekâleti de bu konuda çalışmaları başlattı. Bu sırada Akçaşehir/Akçakoca Gümrüğü meselesi ortaya çıktı. Çeteden Rıfat Reis, müfrezeye lâzım diyerek, bir takım eşyayı İncirli'ye taşıttı. Akçaşehir Nâhiyesi

¹⁸ K.Atatürk, Nutuk, hzl: Z.Korkmaz, Ankara 1988 s. 306; İ.Selçuk, Yüzbaşı Selâhattin'in Romanı, 11,s. 192-193 Yunus Nâdi, I. Büyük Millet Meclisi ve İç İsyânlar s.71 H. Işık, Binbaşı Osman Nuri'nin Bolu Anıları, Askeri Tarih Bülteni Sayı: 47 (Ağustos 1999) s.121; H.Ertuna, İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar, s.111; Mehmet Zekâi'nin Kaleminden İsyân Günlerinde Bolu, hzl: H. Birsen, Bolu 2009, s. 218

Müdürü bu oldu bitti karşısında sessiz kalmıştır. Olay hemen Düzce Kaymakam Vekili ve Kuvva-i Tedbiye Kumandanı Sarı Efe/Edib Bey'e iletildi. O'da hemen geri verilmesini isteyerek, Reis'e haber yolladı. 15-16 Kasım 1920 gecesı, Düzce-Karasu tel görüşmesi yapıldı. Receb Reis, kendisinin, Düzce'ye bağılı olmadığını söyledi. Edib Bey, bu defa Bolu'daki Mutasarrıf Halil Bey'e konuyu anlattı. Mutasarrıf, zaman geçirmeden Akçaşehir Nahiye Müdürü'nin görevine dönmesini istedi. Jandarma'nın da harekete hazır bulundurulmasını tavsiye etti. 17 Kasım 1920'de, Ankara'nın görüşü soruldu. Halil Bey daha sonra doğrudan Karasu'yu telgraf ile aradı. Şunları ifade etti;

“İncirli'de Deniz Müfrezesi Kumandanı Receb Reis'e; Akşehir'deki münasebetsiz hareketinizi haber aldım. Sizden böyle bir saygısızlığın çıkacağını beklemiyorum. Hükümetim ve ordunun saygısını kaybetmemeniz gerekir. O sebeple İncirli'ye kayıkla götürülen malların geri verilmesini istiyorum. 17 Kasım 1920.”

Deniz Müfrezesi Kumandanı Receb imzalı kısa telgrafda, “Mallar hazırdır. Kayıktadır. Havanın açılması hâlinde Akçaşehir'e gönderilecektir. Nahiye Müdürüne teslim edilecektir” bilgisi verildi. Bu telgraf, Ankara'da Dâhiliye Vekâleti'ne, Halil Bey tarafından gönderildi. Geçen zaman zarfında, mal sahipleri de şahsen Reis'e başvurular ise de olumlu cevap alamadılar.

Receb Reis'in çetesine mensup Zekeriya Efendi olayı da, bu sırada meydana geldi. Ereğli'nin Hamza köyünde, ahaliden para ve eşya istendi. Mazlumoğlu Hızır da bu sırada öldürüldü. Zonguldak Mutasarrıfı, Kastamonu ve Bolu Livası Kumandanı Tuğgeneral Muhiddin Paşa'ya durumu bildirdi. O da, Halil Bey ile temasa geçti. (25 Kasım 1920). Halil Bey, Karasu'nun henüz Adapazarı'na bağılı olduğunu, bu yüzden sorumluluk sahasında bulunmadığına dikkati çekti. Dahiliye Vekâleti ile tel görüşmesi yapan Halil Bey, TBMM'nin zor duruma düşmesini istemediğinden, 27 Kasım 1920 cumartesi günü erken saatlerde Bolu-Düzce üzerinden Akçaşehir'e yola çıktı. Livâ Jandarma Komutanı Rüşdi Bey de Mutasarrıfa eşlik ediyordu. Rüşdi Bey, aslen Abaza idi. Yanında bunlardan meydana gelen kuvvet vardı. Dâhiliye Vekili Adnan Bey, Laz-Abaza çatışmasının kötü sonuçlar verebileceğini, bu nedenle dikkatli olunmasını söyledi, Aralık

1920'de, Dâhiliye'nin telgrafına Halil Bey Koca Ali'den cevap verdi. Burası, Karasu'ya yakın ve doğusunda idi. Rüşdi Bey'in yanındaki kuvvetlerin Abaza değil TBMM askeri olduğunu hatırlattı. Receb Reisin artık ihtiyar biri olduğunu, çevresindekilerin bazı hareketleri olacağını, her ne olursa olsun suçluların takibi gerektiğini ifade etti. Mutasarrıf, Karasu'ya, Receb Reis'e, yanma gelmesi için haber yolladı. Ama reis, bazı nedenlerle davete katılmadı. Tam bu sırada, Dâhiliye Vekâletinden Adnan Bey, "Bir müddet için İpsiz Receb'in takibinden vazgeçiniz. Açıklama sonra gönderilecektir" dedi. Mutasarrıf, bir müddet sessiz kaldı. Koca Ali'den ayrıldı ve Bolu'ya döndü.(9 Aralık 1920). Vardığı sonucu açıkladı. Millî Müfreze, çete gibi hareket etmektedir. Ahâli zarar görmektedir. Lahna köyünde işkence yapıldığı tespit edilmiştir. Karasu civarındaki Hristiyan köyleri boşaltılmıştı. Bunların ürünleri çete tarafından ele geçirilmiştir. İpsiz Receb çetesini, bahsedildiği gibi, önceden Koca Ali'ye davet edilmişti. İpsiz Receb ve yanındaki koruması Muhiddin dışında herkes gelmiştir. Üç gün geçtikten sonra, durumu öğrenmiş, "silâhı ile gelib arz-ı inkıyad etmiştir". Kısa bir konuşma oldu. Akçaşehir Gümrüğünden aldırıldığı malları geri vermeyi kabul etti. Bundan sonra yasal olmayan bir olay meydana gelir ise önce kendisi harekete geçeceğine de söz vermiştir.

Karasu ile Kandıra arasındaki Hristiyan köyleri boş hâldedir. Ürünleri Receb Reis'in adamları ele geçirmiştir. Bunlara bundan sonra toplanacak üründen vergi alınacağı bildirilmiştir. Devlete böylece 40-50.000 liralık gelir temin edilmiştir. Karasu'nun mısır olarak vereceği 25-30.000 lira da yakın zamanda devlete mâl edilecekti. Halil Bey, Koca Ali'de, Bolu'da yaptığı gibi, köyler ahâlisinin camiye topladı. Onlara nasihatle bulundu. TBMM'nin durumunu anlattı. Cuma namazı da bizzat Mutasarrıf tarafından kıldıırıldı. Böylece Koca Ali'lilere ve dolayısıyla Karasululara da Ankara'nın gâvur olmadığı gösterildi. Zira İstanbul, hâlâ Kuvây-ı Milliyeye "*Bolşevik*," "*bagi*" diye bakıyordu. Halil Bey, eskiden olduğu gibi şimdi de müslüman olduklarını göstermiştir. Kastamonu ve Bolu Havalisi Kumandanı Tuğgeneral Muhiddin ise Mutasarrıfa kırgın olduğunu bildirdi. En azından kendisinin bilgilendirilmesi gerektiği üzerinde durdu. Halil

Bey, Akçaşehir ve Koca Ali gezisinin Vilâyet Kanunu'nun 30. maddesine uygun olduğunu hatırlattı.

Receb Reis meselesi sürerken İzmid Mutasarrıfı İbrahim Hakkı da boş durmuyordu. Abaza kozunu her fırsatta kullanıyordu. Lazların ve liderleri durumundaki Receb Reis aleyhinde her türlü propagandayı yapıyordu. Abaza Köyleri'nde, teşkilatlanma başlamıştı. Düzce, Hendek özellikle Akyazı'da aleyhte çalışmalarına destek vermektedir. Mutasarrıf Halil Bey ise Düzce ile ilgileneceğini, bu yolda emir verdiğini hatırlattı ve Muhiddin Paşa'ya, Hendek ve Akyazı için harekete geçilmesini tavsiye etti.

Receb Reis, gümrük malı olayından sonra, Sakarya Nehrinin Türk tarafında, düşmana karşı mücadeleye başladı. İlk taarruzda başarısızlığa uğradı. Bunların muhakkak, bir subay nezaretinde çalışması tavsiye edildi. Düzce Kaymakamı ile Karasu Nahiye Müdürü de Halil Bey'in bazı uyarılarını dikkate alarak, hazırlık yaptılar. Yakında, TBMM'ne bağlı ordunun Yunanlılara gereken cevabı vereceğini de yazmıştır. 22 Aralık 1920'de, Düzce Kaymakamlığı, Mutasarrıfa son durumu telgraf ile bildirdi. Sakarya boyundaki Yunanlılar, batıdaki Müslüman köylerini yakmaya başlamıştı. Çoluk-çocuk demeden öldürmeye, yağmaya devam etmektedirler. Bu yüzden Adapazarı ahalisi, Karasu nahiyesine sığınmak zorunda kalmış, ve durumları da pek kötüdür. Karasu Müdürü ile temasa geçildi ve muhacirlerin Hristiyan köylerine yerleştirilmelerinin sağlanması söylenmiştir. Halil Bey, kendisine ulaşan haberlere göre, Aziz Kaptan ve İpsiz Receb'in kandırılabilceğini de Düzce Kaymakamlığından öğrenmiştir. Kandıra ve Sinan oğlu da Yunan tehdidi altındadır. Çeteler ise karışıklıktan istifade ile yağmalara başladılar. Köylüler, bunları Düzce'ye TBMM'ne iletmek üzere şikâyette bulundular. Acilen, düzenli kuvvetin vakit geçirmeden Sakarya doğusuna yaklaşması ve köyleri korumaları da Halil Bey tarafından üst makamlara duyuruldu. 27 Ocak 1921'de, bölge ahalisinin yüreğine su serpecek bir haber Bolu'ya ulaştı. Kocaeli ve Havalisi Komutanlığına, I. Dünya Savaşı sonunda Erzurum harekâtını gerçekleştiren komutan Deli lâkablı Halid Bey'in atandığı tamim edildi. Halid Bey, kısa zaman sonra görevini devraldı. Karasu ve civar

çeteleri de kendi emrine girmelerini temin etti. Böylece, İpsiz Receb, olayı da 1921 yılının ilk ayında halledilmiştir.¹⁹

“A.P” ÇİLERİN ETKİNLİKLERİ

Millî Mücâdele'de güvenlik ve haber alma işlerini yürüten teşkilâtın adı, A.P ciler yani askeri polisten kısaltılma (ayın peciler) Karadeniz sahilini ellerinden geldiğince kontrolleri altında tutmuşlardır. Bundan başka Mutasarrıflık merkezi ve Ankara yolunun kendi sorumluluk kısmına da yani Akçaşehir-Düzce güzergâhında Jandarma gibi hâkimdiler.²⁰ Onlar için büyük sıkıntı, güneye doğru uzanan şosenin güvenliği idi. Dillere destan olan Heciz Bayırı, birçok eşkıyanın ve Rum çetecilerin at oynattığı yerdı. Bir de kaçakçıların yasal olmayan şekilde tütün nakliyesi de, (ki yöre halkı ayıngacılık adını vermektedir) alınan birçok tedbire rağmen önlenememekte idi. İstanbul piyasasında hiç bir zaman değerini kaybetmeyen kömürcülük de ayıngacılık gibi önlenememekte idi. Kömürün Heciz Dağlarında üretilmesi, geceleyin sahile indirilmesi oradan da Kefken ve Şile yolu ile İstanbul'a yüksek fiyatta pazarlanmasından, kaçakçılar-kömürçüler hatırı sayılır para kazanmakta idiler. 1920-1922'de ise Ankara'yı ilgilendiren A.P faaliyetleri tanınmayan kişilerin raporlanması, kimliklerinin ilgili Vekâlete arz edilmesi idi. Bu nedenle, Akçaşehir-Üskübü-Düzce-Kaynaşlı- Darıyeri- Elmalık-Bolu-Gerede-Kızılcahamam Ankara hattında sıkı bir haberleşme (telgrafla) yapılmakta idi.

Tüccarlar da, A.P'nin himayesinde idi. Rum eşkıyanın sık sık yol kesmesi, ticari malların yağması, oluyordu. Akçaşehir'de kin duyulan bazı kişilerin hayatlarına bile kast olayları vardı. Mehmed Ârif Bey örneği verilebilir. Bu aile ilgili cinayet olayı, uzun zaman hafızalardan silinmemiştir.

¹⁹ Bolu Mutasarrıfı Halil Türkmen'in Hatıraları, TİTE. Arşivi no: 142/23937 s. 154-170

²⁰ H.Pehlivan, Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilâtı, Ankara, 1992. Halil Türkmen, a.g.e s. 143 Derdli ve Bolu haftalık yerel gazetelerinde yol kesmeler hakkında sık sık haberlere yer verilmiştir. Derdlinin-1335 ve 1336 nüshaları

BOLU MUTASARRIFI
HALİL (TÜRKMEN)

KARASU- AKÇAŞEHİR OLAYLARINI
SORUŞTURAN TALAT (SÖNMEZ)

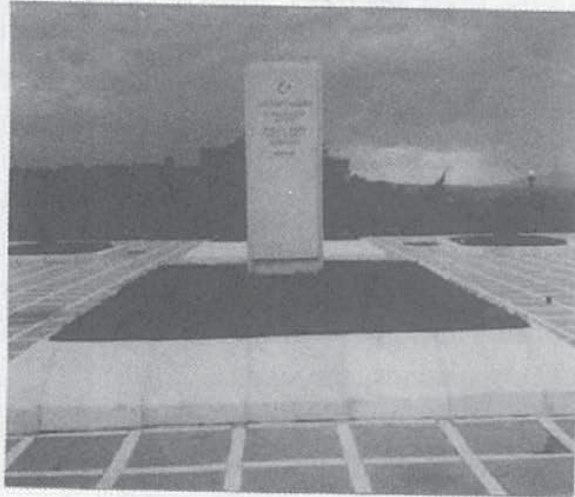

Binbaşı Rüştü (Kobaş) II.Düzce Ayaklanması Sırasında Ağustos

BOLU MUTASARRİF VEKİLİ
IV. MÜRETTEB TÛMEN KOMUTANI
NAZİM BEY

ANKARA ÇEBECİ ŞEHİDLİĞİNDE
TOPRAĞA VERİLEN NAZİM BEY'İN
MEZARI SONRALARI DEVLET MEZAR-
LIĞINA NAKLEDİLDİ.

ÖZET**MİLLÎ MÜCADELE' DE AKÇAŞEHİR-İ BOLU VE KARASU**

Milli Mücadele'de Akçaşehir-i Bolu ve Karasu incelemesi 1918-1922 yıllarını içine almaktadır. Bolu ve İzmit Mutasarrıflıklarında birbirine komşu iki nahiyede bu devrede gelişen olaylar ele alınmıştır. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri İzmir'in işgalini protesto, Kuva-yı Milliye olarak Rüştü Bey'in ortaya çıkışı, Ankara'nın oluru ile Bolu'da görev kabul etmesi Kuva-yı Milliye'nin güçlenmesini sağladı. Ayrıca İpsiz Recep'in Rüştü Bey gibi milliciler içinde yer alışı bu nahiyelerde Ankara'nın kalben desteğini sağlamıştır.

Bolu Mutasarrıfı Halil bey'in her iki nahiyeye arasındaki Koca Ali toplantısını gerçekleştirmesi de, önemli bir olaya işaret etmektedir. Akçaşehirli Mehmed Arif Bey'in mali imkânlarını, Ankara lehinde kullanması ayrıca A.P.'nin güçlendirilmesi, sahildeki etkili kontrolü Ankara'nın sık sık haberleşme imkânını bulması tarihi akışı içinde cereyan etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bolu Akçaşehir'i ve Karasu, Kuva-yı Milliye Faaliyetleri, Mutasarrıf Halil Bey Mehmed Arif Bey, A.P. (Askeri Polis), İpsiz Recep

ABSTRACT**AKÇAŞEHİR-İ BOLU AND KARASU in NATIONAL STRUGGLE**

Akçaşehir-i Bolu and Karasu research includes 1918 and 1922 years in National Struggle. The events, which developed in two neighbour towns ' Bolu and İzmit', were handled. The protest of İzmir Occupation by Müdafaa-i Hukuk Associations, appearance of Rüştü Bey as a member of Kuvay-ı Milliye, acceptance of mission in Bolu with permission of Ankara supported Kuvay-ı Milliye's strength. In addition, İpsiz Recep, being nationalist like Rüştü Bey, was supported by Ankara.

Koca Ali meeting between two towns by Bolu Governor Halil Bey, was an important event. Akçaşehirli Mehmed Arif Bey supported Ankara financially.

Key Words: Bolu Akçaşehir-i and Karasu, Kuvay-ı Milliye Activities, Halil Bey, Mehmed Arif Bey, İpsiz Recep.